

Protokół
XX. posiedzenia Polsko-Ukraińskiej Komisji Ekspertów
do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych historii i geografii
Czarnomorsk, 26-28 czerwca 2018 r.

Na podstawie Porozumienia między Ministrem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Oświaty i Nauki Ukrainy o współpracy w dziedzinie oświaty, w dniach 26-28czerwca 2018 r. odbyło się w Czarnomorsku XX. posiedzenie Polsko-Ukraińskiej Komisji Ekspertów do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych historii i geografii.

W posiedzeniu udział wzięli:

ze strony polskiej:

1. prof. dr hab. Marek Kornat – przewodniczący,
2. prof. Uniwersytetu Łódzkiego, dr hab. Marek Barwiński – członek komisji,
3. prof. dr hab. Grzegorz Motyka – członek komisji,
4. dr Piotr Kroll – członek komisji,
5. Małgorzata Skórka – sekretarz komisji.

ze strony ukraińskiej:

1. prof. dr hab. Stanisław Kuleczycki – przewodniczący
2. prof. dr hab. Iwan Patrylak – członek Komisji,
3. Natalia Bieskowa – członek komisji,
4. dr hab. Igor Gyrycz – członek komisji,
5. dr Igor Szczupak – członek komisji,
6. dr Jegor Wradij – członek komisji,
7. Raisa Jewtuszenko – sekretarz komisji.

Porządek obrad:

1. Otwarcie obrad.
2. Referaty, dyskusja plenarna i wnioski ogólne.
3. Analiza treści polskich i ukraińskich podręczników do nauki historii i geografii.
4. Ustalenia końcowe: treść protokołu, termin, miejsce i tematyka kolejnego posiedzenia komisji.

Ad 1.

Wystąpienia powitalne wygłosili: przedstawicielka Rady Miejskiej Czarnomorska, współprzewodniczący Komisji, przedstawicielka Ministerstwa Oświaty i Nauki Ukrainy oraz dyrektor Ukraińskiego Instytutu Badań nad Holokaustem „Tkuma”.

Ad 2.

W części ogólnej posiedzenia Komisji przedstawili referaty: prof. Marek Kornat – „Europa Środkowo-Wschodnia w koncepcjach geopolitycznych XX wieku”, prof. Wołodymyr Półtorak – „Rok 1918 w historii Europy Środkowo-Wschodniej”, prof. Marek Barwiński – „Kształtowanie się granic Polski po I wojnie światowej w aspekcie geograficznym” oraz Natalia Bieskowa – „Kształtowanie się granic Ukrainy po I wojnie światowej: aspekt geograficzny”

Po przedstawieniu referatów odbyła się dyskusja panelowa z udziałem ukraińskich nauczycieli, podczas której poruszono m.in. kwestie obecności ludności ukraińskiej na mapach Romera i Dmowskiego, granicy polsko-czeskiej w Cieszynie.

Ad 3.

Strona ukraińska przedstawiła opinie dotyczące następujących polskich podręczników do nauki historii:

Historia 7. Podręcznik do historii dla klasy siódmej szkoły podstawowej – T. Małkowski; Gdańskie wydawnictwo Oświatowe

Wczoraj i dziś. Podręcznik do historii dla klasy siódmej szkoły podstawowej – J. Kłaczek, A. Łaszkiwicz, S. Roszak; Nowa Era sp. z o.o.

Wczoraj i dziś. Podręcznik do historii dla klasy ósmej szkoły podstawowej – R. Śniegocki, A. Zielińska; Nowa Era sp. z o.o.

Historia. Podręcznik. Szkoła podstawowa. Klasa 8 – W. Kalwat, P. Szlanta, A. Zawistowski; Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne S.A.

Strona polska przeanalizowała następujące ukraińskie podręczniki do nauki historii:

Історія України (підручник для учнів 9 класу ЗНЗ), Власов В.С. ТОВ Видавництво „Гене́за”

Історія України (підручник для учнів 9 класу ЗНЗ), Пометун О.І., Гупан Н.М., Смагін І.І., ТОВ Видавництво „Фоліо”

Історія України (підручник для учнів 9 класу ЗНЗ), Бурнейко І.О., Хлібовська Г.М., Крижанівська Н.С., Наумчук О.В., ТОВ Видавництво „Астон”

Історія України (підручник для 9 класу знз), Гісем О.В., Мартинюк О.О. ТОВ Видавництво „Ранок”

Всесвітня історія (підручник для 9 класу знз), Полянський П.Б.

Всесвітня історія (підручник для 9 класу знз), Гісем О.В., Мартинюк О.О.

Всесвітня історія (підручник для 9 класу знз), Щупак І.Я.

Po przedstawieniu opinii na temat podręczników i towarzyszącej temu dyskusji Komisja doszła do wniosku, że informacje na temat Polski można znaleźć przede wszystkim w ukraińskich podręcznikach do historii Ukrainy, co sprawiło, że np. wzmianki o polskich powstaniach w XIX wieku nie pozwalają zrozumieć istoty tych wydarzeń. Koncentrują się bowiem na działaniach powstańczych na Wołyniu. W podręcznikach brakuje informacji o Polakach na Prawobrzeżnej Ukrainie oraz ich wpływie na rozwój ukraińskiego odrodzenia narodowego, ukraińskiej kultury, gospodarki i życia politycznego. Warto zauważyć, że kwestie rozwoju stosunków polsko-ukraińskich w Galicji została przedstawiona w sposób neutralny i pozwalający zrozumieć ich złożoność. Za poważny brak w podręczniku do historii powszechnej należy uznać niemal całkowity brak informacji o Polsce oraz polskich twórcach kultury i nauki (wspomina się wyłącznie F. Chopina i M. Skłodowską-Curie, ale jako francuskiego fizyka). W dobrze na ogół napisanych podręcznikach ukraińskich sprawy historii Polski nie zostały jednak wprowadzone w sposób zadowalający. Dotyczy to zwłaszcza podręczników do historii powszechnej. Upadek Rzeczypospolitej sprawił, że istniała sprawa polska jako wielki a niezłatwiony problem polityki międzynarodowej. W ukraińskich podręcznikach do dziejów powszechnych potrzebne byłoby uwzględnienie przynajmniej polskich powstań narodowych, sprawy polskiej podczas Wiosny Ludów oraz wydarzeń na ziemiach polskich w dobie pierwszej rewolucji rosyjskiej (1905-1907).

Komisja postanowiła rekomendować, aby w przygotowywanych polskich i ukraińskich podręcznikach większy nacisk położyć na obecność czołowych przedstawicieli nauki i kultury obu narodów.

Ukraińska strona Komisji zwraca uwagę autorom polskich podręczników na konieczność stosowania jednolitego nazewnictwa w odniesieniu do masowych mordów dokonywanych na poszczególnych nacjach - ludobójstwo/eksterminacja (Żydzi; wydarzenia w Srebrenicy, w Kambodży).

Komisja rekomenduje autorom ukraińskich podręczników zwrócenie większej uwagi na znaczenie sprawy polskiej w polityce międzynarodowej XIX wieku, wpływ przedstawicieli narodowości polskiej zamieszkującej ziemie ukraińskie na rozwój ukraińskiego odrodzenia narodowego, ukraińską kulturę i gospodarkę, szersze potraktowanie problemu przebiegu wydarzeń Wiosny Ludów w całej Galicji, a nie tylko w jej części wschodniej.

Ukraińscy członkowie Komisji zauważają pozytywne cechy polskich podręczników, które są istotne dla procesu ukraińskiego tworzenia podręczników:

- dobry sposób przekazania narodowej (polskiej) oraz powszechnej historii, w którym komponent narodowy „nie rozplywa się” w kontekście światowym, co jest bardzo aktualne dla współczesnego etapu reformowania edukacji historycznej w Ukrainie,
- pozytywną cechą polskich podręczników jest współczesna metodologia naukowo-pedagogiczna, która bazuje na wartościach liberalnych, w centrum której jest ludzki wymiar historii widziany przez pryzmat narodowego widzenia przeszłości,
- podręczniki polskie generalnie sprzyjają formowaniu u uczniów myślenia krytycznego i fachowego podejścia,
- podręczniki polskie są tradycyjnie zapełnione wysokim jakościowo materiałem ilustracyjnym o fachowym charakterze, zdjęciami oryginalnych map, infografiką i innymi formami wizualnymi, co jest szczególnie ważne dla sposobu myślenia i percepcji informacji przez młodzież,
- niezwykle wysoki jest poziom poligraficzny polskich podręczników, co powinno być wzorem dla ukraińskiego procesu tworzenia podręczników, ograniczonego sztucznymi normami sanitarnymi, co do białości i grubości papieru, jego wagi, ram kolorystycznych oraz innych norm technicznych.

Uwagi i rekomendacje do recenzowanych podręczników:

- w niektórych polskich podręcznikach znaczące historyczne wydarzenia opisywane są zgodnie ze schematem stworzonym przez radziecką historiografię, całkowicie zapożyczona przez współczesną naukę historyczną (szczególnie dotyczy to: historii krymskiej wojny, rosyjskiej rewolucji i wojny domowej lat 1917-1920, a także poszczególnych wydarzeń i zjawisk mających miejsce w czasie II wojny światowej).
- Szczególną uwagę należy zwrócić na omówienie polsko-ukraińskich stosunków na wielu płaszczyznach: kulturalnej, politycznej, wojskowej. Zwłaszcza warto byłoby więcej uwagi poświęcić osiągnięciom ukraińskiej kultury XIX - XX wieku i wzajemnych wpływów obu

kultur (przynajmniej wymieniając takich budowniczych ukraińskiego narodu jak T. Szewczenko, I. Franko, M. Hruszewski, działaczy polskiego pochodzenia i kultury: W. Antonowicza, W. Lipińskiego), dyskusjom między polskimi i ukraińskimi intelektualistami w XIX i na początku XX wieku; dokładnie charakteryzować historyczne przesłanki ukraińsko-polskiego konfliktu politycznego i wojskowego; należy zwrócić szczególną uwagę na pozytywne przykłady współpracy między obydwoma narodami i ich liderami,

- nie należy ignorować w podręcznikach doświadczenia ukraińskiego procesu państwowotwórczego w latach 1918-1920 (zwłaszcza ZUNR), nie powinno się traktować wojen między obydwoma państwami, polskim i ukraińskim, wyłącznie jako konfliktu narodowego (np.: „konflikt na ziemiach ukraińskich”, przeciwstawienie się Ukraińcom”),
- strona ukraińska uważa, że w przedstawieniu polietnicznej historii Rzeczypospolitej i Europy dobrze byłoby poświęcić więcej uwagi czynnikowi ukraińskiemu (dobrze pokazano natomiast inne kwestie, m.in żydowską i niemiecką),
- warto przedstawiać ukraiński ruch nacjonalistyczny jako część szerszego zjawiska walki Ukraińców stworzenie państwa narodowego, w kontekście ogólnoswiatowych tendencji i procesów,
- warto zauważyć, że w recenzowanych podręcznikach polskich praktycznie brak jest informacji o Ukrainie i Ukraińcach w drugiej połowie XX i na początku XXI wieku,
- szczególną uwagę należy zwrócić na poprawne zaprezentowanie współczesnej rosyjskiej agresji wobec Ukrainy, jako zjawiska naruszenia prawa międzynarodowego, oraz zastosowanie poprawnej terminologii ‘rosyjsko-ukraińska wojna hybrydowa’, aneksja Krymu”, „rosyjska okupacja Donbasu”.

Strona ukraińska przeanalizowała następujące polskie podręczniki do nauki geografii:

Geografia. Podręcznik. Szkoła podstawowa. Klasa 7 – A. Głowacz, A. Lechowicz, M. Lechowicz, P. Stankiewicz; Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne S.A.

Planeta Nowa. Podręcznik do geografii dla klasy siódmej szkoły podstawowej – R. Malarz, M. Szubert, T. Rachwał; Nowa Era sp. z o.o.

Strona polska poddała ocenie następujące ukraińskie podręczniki do nauki geografii:

Географія (підручниківдля 9 класу знз)Масляк П.О., Капіруліна С.Л.

Географія (підручників для 9 класу з нз з поглибленим вивченням географії) Масляк П.О., Капіруліна С.Л.

Recenzent zauważa, że w systemie edukacyjnym Ukrainy, w 9 klasie, omawiana jest geografia społeczno-ekonomiczna świata oraz Ukrainy. Dużo uwagi poświęca się nowoczesnym działom gospodarki, integracji gospodarczej, globalizacji, ponadnarodowym korporacjom, najbogatszym i najbardziej rozwiniętym państwom świata. Natomiast bardzo mało jest informacji m.in. o obszarach biedy, o konfliktach militarnych, bezrobociu, analfabetyzmie. Po nauce z tych podręczników, uczeń będzie miał dużą wiedzę o rozwoju gospodarczym świata, natomiast bardzo małą wiedzę o problemach społecznych i ekonomicznych świata. To samo dotyczy gospodarki Ukrainy, która jest przedstawiona w sposób bardzo optymistyczny.

W podręcznikach jest bardzo mało informacji gospodarczych o Polsce, która pojawia się tylko w izolowanych wzmiankach dotyczących Unii Europejskiej, czy produkcji ziemniaków i węgla kamiennego. Brak jest, choćby lakonicznego, omówienia podstawowych cech współczesnej sytuacji społeczno-gospodarczej Polski.

Komisja rekomenduje zwrócenie większej uwagi w treści podręczników do geografii na problemy społeczne i gospodarcze współczesnego świata i Ukrainy, a zwłaszcza na analizę ich przyczyn i konsekwencji. Ukraińskie podręczniki przedstawiają bowiem zbyt jednostronny i optymistyczny obraz współczesnej sytuacji społeczno-gospodarczej na świecie. Ponadto zauważa, że w podręcznikach jest zbyt duża ilość materiału statystycznego, który szybko ulega dezaktualizacji. Proponuje, aby zamiast zestawień tabelarycznych umieszczać linki do oficjalnych stron statystycznych, z których uczniowie i nauczyciele będą mogli pozyskać aktualne dane.

Obydwa recenzowane podręczniki polskie są zgodne z nową podstawą programową i dotyczą geografii Polski. Ukraina jest w nich przedstawiana jako państwo-sąsiad Polski, które dostarcza siłę roboczą do Polski oraz jako atrakcja turystyczna dla Polaków. Należy podkreślić, że w odróżnieniu od poprzednich podręczników w porównaniach danych statystycznych są uwzględniane dane dotyczące Ukrainy, praktycznie we wszystkich tabelach i grafikach.

Po raz pierwszy umieszczono mapy uwzględniające rozmieszczenie mniejszości ukraińskiej oraz podano jej krótką charakterystykę. Wskazano przyczyny migracji zarobkowych, określono regiony jej migracji i liczebność (1 mln).

Główna uwaga do treści jest, że przy wyjaśnianiu przyczyn migracji z terytoriów tymczasowo okupowanych (Krym, Donbas) nie zostało wskazane kto i dlaczego migruje.

W podręcznikach szczegółowo opisano gospodarkę Polski, ukazano jej handlowo-ekonomiczne związki z wieloma państwami na świecie ale brak jest obecności Ukrainy w tych rozdziałach. W związku z powyższym polski uczeń może mieć wrażenie, że Ukraina to państwo dalekie i egzotyczne.

Ad. 4

Ustalono, że XXI. posiedzenie Komisji odbędzie się w drugim tygodniu czerwca 2019 r. (10-14 czerwca) w Krakowie. Tematyka publicznej części posiedzenia będzie obejmować w części historycznej i geograficznej problem „Druga wojna światowa: zbrodnie okupantów, kolaboracja i strategie przetrwania”. Obie strony przygotowują referaty naukowe poświęcone tym zagadnieniom. Strona polska zaproponowała udział nauczycieli historii i geografii z woj. małopolskiego w tej części posiedzenia Komisji.

Integralną częścią dokumentacji pracy Komisji są załączone teksty referatów przedstawionych w czasie posiedzenia oraz teksty szczegółowych recenzji podręczników.

W imieniu Strony polskiej

prof. Marek Kornat

W imieniu Strony ukraińskiej

prof. Stanisław Kulczycki

Czarnomorsk, 28 czerwca 2018 roku